

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ: ДОКТРИНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT FOR THE REALIZATION OF CONSTITUTIONAL RIGHTS AND FREEDOMS OF INDIVIDUALS AND CITIZENS UNDER SPECIAL LEGAL REGIMES: DOCTRINAL ANALYSIS

Бобкова А. Г.

Доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
Головний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна
ORCID: 0000-0002-0834-7514

Antonina Bobkova

Doctor of Law, Professor,
Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine,
Chief Research Officer of the Research Laboratory of Public Security of Communities,
Donetsk State University of Internal Affairs,
Kropyvnytskyi, Ukraine

У статті здійснено спробу визначити сутність та особливості адміністративно-правового забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах особливих правових режимів. Зазначено, що адміністративно-правове забезпечення в умовах дії особливих правових режимів доцільно розглядати як цілісну систему організаційно-правових засобів, процедур і механізмів, що мають на меті не просто обмежити чи змінити зміст реалізації прав і свобод людини, а адаптувати, прилаштувати їх здійснення до надзвичайних обставин з одночасним дотриманням фундаментальних правових засад. Сутність цієї категорії полягає у впровадженні специфічних адміністративно-правових інструментів, здатних не лише забезпечити безпеку й стабільність, а й мінімізувати ризики порушень прав людини та громадянина. У такому контексті, на думку авторки, може йти мова про інституційну адаптацію організаційно-правового механізму публічної адміністрації включно із трансформацією адміністративних процедур та засобами контролю і нагляду за дотриманням прав і свобод людини, забезпеченням громадського порядку та публічної безпеки. Разом із тим, авторка визнає, що термінологічна конструкція «адміністративно-правове забезпечення» є певною мірою штучною й такою, що тяжіє до, так би мовити, міждисциплінарного симбіозу. З подальшим розвитком вчення про публічне адміністрування, його інструменти, різноманітні адміністративно-правові механізми й організаційно-правове забезпечення, можна очікувати на поступове зникнення потреби або ж остаточну відмову в окремому категоріальному виділенні поняття адміністративно-правового забезпечення. Наголошено на тому, що саме в межах адміністративно-правової доктрини належить розробити відповідні категоріально-правові конструкції, що дозволять забезпечити системне і послідовне нормативне оформлення діяльності публічної адміністрації у виняткових умовах, не втрачаючи орієнтації на концепцію людиноцентризму та забезпечення балансу між публічними інтересами та індивідуальними правами особи в умовах виправданого обмеження прав у зв'язку з наявною загрозою конституційному ладу та безпеці держави.
Ключові слова: адміністративне право; адміністративна процедура; громадський порядок; публічна адміністрація; публічна безпека; правове забезпечення; права; реалізація; свободи.

The article attempts to define the essence and specific features of administrative and legal support for the realization of constitutional rights and freedoms of individuals under special legal regimes. It is argued that in the context of such regimes, administrative and legal support should be understood as an integrated system of organizational and legal instruments, procedures, and mechanisms aimed not merely at restricting or modifying the scope of rights and freedoms, but at adapting their implementation to exceptional circumstances while adhering to fundamental principles of law. The essence of this category lies in the application of specific administrative and legal instru-

ments capable not only of ensuring security and stability but also of minimizing the risk of human rights violations. In this regard, the author emphasizes the need for institutional adaptation of the organizational and legal mechanisms of public administration, including the transformation of administrative procedures and control and oversight tools aimed at safeguarding rights and freedoms, maintaining public order, and ensuring public safety. At the same time, the author acknowledges that the term "administrative and legal support" is to some extent artificial and tends to reflect an interdisciplinary synthesis. With the further development of the theory of public administration, its instruments, administrative and legal mechanisms, and organizational and legal frameworks, the need for a separate categorical delineation of this concept may gradually diminish or even disappear altogether. It is emphasized that the administrative and legal doctrine should develop appropriate categorical and legal constructs that ensure the systematic and consistent normative regulation of public administration activities in exceptional conditions, while maintaining a focus on the concept of human-centeredness and balancing public interests with individual rights in the context of justified restrictions imposed due to threats to the constitutional order and national security.

Key words: *administrative law; administrative procedure; public order; public administration; public security; legal support; rights; realization; freedoms.*

ВСТУП

На тлі неспровокованої військової агресії з боку російської федерації наша держава, окрім зовнішніх геополітичних викликів і загроз для національної безпеки, відчуває також суттєвий вплив внутрішніх проблем і небезпек. Серед них особливе занепокоєння викликає зростання корупційних ризиків, ослаблення механізмів демократичного контролю, факти системного порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також зростаючі виклики у забезпечення законності та правопорядку. Посилення соціальної напруги, недовіра до інституцій публічної влади, локальні прояви правового нігілізму створюють серйозні виклики для інститутів, що забезпечують громадську безпеку та публічний порядок, загрожують ефективності функціонування публічної адміністрації в цілому.

За таких обставин особливої актуальності набуває питання дієвого адміністративно-правового забезпечення реалізації конституційних прав і свобод особи, зокрема в умовах функціонування публічної влади та держави в цілому в межах особливих правових режимів, пов'язаних із воєним або надзвичайним станом, а також іншими формами правового реагування на надзвичайні ситуації. Саме від ефективності, якості та адаптивності адміністративно-правових механізмів залежить здатність держави не лише ефективно протидіяти зовнішнім загрозам, а й підтримувати належний баланс між забезпеченням громадського порядку і публічної безпеки та дотриманням конституційних прав і свобода людини.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Адміністративно-правове забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, як предмет наукового пошуку, завжди цікавив і буде цікавити вчених-правників. Натомість трансформація суспільних відносин під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників зумовлює спеціалізацію дослідницьких підходів, каталізуючи звернення до нових аспектів цієї проблематики.

У численних дослідженнях вказана проблематика розглядається як у загальнотеоретичному, так і в прикладному аспектах – через призму механізмів правового регулювання, інструментів публічного адміністрування, системи гарантій прав особи, а також нормативного впорядкування відповідних відносин.

У цій площині слід згадати внесок О. Ф. Андрийко, яка у своїй роботі зосередила увагу на загальних засадах адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян, обґрунтувала пріоритетність прав людини у взаємодії з публічною адміністрацією, а також акцентувала на необхідності формування в Україні збалансованого адміністративно-правового режиму, у межах якого органи виконавчої влади несуть відповідальність перед особою за свою діяльність [1].

У межах дисертаційної роботи І. Є. Ієрусалімовою охоплено комплекс питань, пов'язаних із механізмом адміністративно-правового забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина. У роботі обґрунтовано авторське бачення сутності такого забезпечення, окреслено його основні принципи та визначено його місце в системі гарантій прав людини. Розкрито функціональні напрями діяльності органів виконавчої влади у цій сфері, здійснено класифікацію організаційних засобів, а також розкрито зміст адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина [2].

Натомість Є. Ю. Соболев та О. В. Звенигородською зроблено спробу сформулювати комплексну структуру механізму адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини, у якій визначено його основні елементи та обґрунтовано специфіку функціонування в системі публічного управління. Особливу увагу дослідниками приділено взаємозв'язку між адміністративно-правовими нормами, юридичними фактами, актами реалізації та актами застосування права [3].

У напрямі деталізації предмета дослідження, з фокусом на прикладну сферу, здійснено спробу окреслити адміністративно-правове забезпе-

чення окремих прав особи. Так, В. В. Полубатко проаналізувала специфіку адміністративно-правового забезпечення реалізації приватними особами права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, запропонувала авторське розуміння відповідного правового механізму та окреслила недоліки чинного законодавства в екологічній сфері [4]. Вказаний підхід застосували й інші дослідники [5; 6; 7].

Із загальнотеоретичних підходів на рівень спеціалізованого розкриття перейшов В. І. Цицюра, який зосередив дослідження на адміністративно-правовому забезпеченні саме особливих правових режимів. У межах цього напрямку вченим окреслено функціональне призначення відповідного забезпечення та висвітлено особливості його прояву в період збройної агресії проти України [8].

Окрему групу становлять наукові праці, присвячені адміністративно-правовому забезпеченню реалізації прав людини саме в умовах дії особливих правових режимів. У цьому аспекті В.О. Басс та Т. Г. Корж-Ікаєва проаналізували особливості адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні, охарактеризували його інституційне наповнення, нормативне підґрунтя та практичну реалізацію в умовах повномасштабного збройного конфлікту [9].

На рівні інституційного осмислення досліджуваної тематики О. М. Пилип'юк сформулював ознаки адміністративно-правового забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах спеціальних режимів, охарактеризував його публічно-правову природу, функціональне навантаження та запропонував подвійний – вузький і широкий – підхід до розуміння правової конструкції, що досліджується [10].

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є спроба визначення сутності та особливостей адміністративно-правового забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах особливих правових режимів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу статті становить сукупність загальнонаукових, спеціально-юридичних та міждисциплінарних методів наукового пізнання, що забезпечили достовірність і обґрунтованість одержаних результатів. Їх застосування обумовлено системним підходом, який дозволив досліджувати порушену проблематику в єдності її нормативної природи, функціонального призначення та практичної реалізації в умовах особливих правових режимів.

За допомогою логіко-семантичного методу було уточнено зміст ключових понять. Метод аналізу дозволив виокремити структурні елементи механізму адміністративно-правового забезпечення, а синтезу – інтегрувати їх у цілісну концептуальну

модель. Застосування формально-юридичного методу забезпечило коректність правової інтерпретації чинних нормативних актів, у тому числі в аспекті їх дії в умовах воєнного стану.

Специфіка обраної тематики зумовила також залучення міждисциплінарних наукових підходів, зокрема: принципу органічної єдності теорії й практики, підходу поєднання нормативного та інституціонального рівнів аналізу, принципу єдності логічного, системного і функціонального підходів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Смислова конструкція «адміністративно-правове забезпечення» є усталеною категоріальною формулою, що широко використовується у численних адміністративно-правових дослідженнях. Водночас її застосування нерідко супроводжується не цілком коректним отождошенням із суміжними, але відмінними за змістом поняттями – такими як «публічне адміністрування», «адміністративно-правове регулювання» та ін.

Так, у баченні В. В. Ковалського, адміністративно-правове забезпечення є діяльністю держави та органів місцевого самоврядування з упорядкування суспільних відносин, які охоплюються предметом регулювання адміністративного права, шляхом законодавчого закріплення правил поведінки їх учасників та процедур забезпечення примусового дотримання цих правил для якомога більшого їх наближення до цілей законодавства та державної політики у відповідній сфері суспільних відносин [11].

І. О. Ієрусалімова стверджує, що адміністративно-правове забезпечення передбачає насамперед регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають для та в процесі реалізації прав і свобод людини та громадянина, вплив на них з допомогою передбачених в законодавстві елементів [12, с. 83]. О. М. Гумін та Є. В. Пряхін вважають, що адміністративно-правове забезпечення – це упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація і розвиток. До основних елементів адміністративно-правового забезпечення вченими віднесено: 1) об'єкт; 2) суб'єкт; 3) норми права (норми адміністративного права); 4) адміністративно-правові відносини та їх зміст; 5) гарантії, заходи, засоби, форми та методи [13, с. 49].

У свою чергу Г. П. Циверенко розглядає адміністративно-правове забезпечення здійснення народного волевиявлення як комплекс використання існуючої сукупності форм і методів, спрямованих на регулювання відносин у сфері народного волевиявлення, реалізація яких регулюється за допомогою адміністративного права [14, с. 4, 7].

На відміну від дослідників, які ототожнюють адміністративно-правове забезпечення з адміністративно-правовим регулюванням, В. В. Полубатко фактично зводить його до категорії публічного адміністрування. У її розумінні вказане забезпечення можна визначити як урегульовану нормами адміністративного права діяльність суб'єктів публічної адміністрації із публічного адміністрування сфери охорони навколишнього природного середовища, яка спрямована на забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля за допомогою контролю і нагляду за дотриманням законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, ліцензування і видачі інших документів дозвільного характеру, державної реєстрації та реалізації інших функцій публічного адміністрування [4, с. 197-198].

Під адміністративно-правовим забезпеченням В. А. Медяник пропонує розуміти врегульовану нормами адміністративного права діяльність органів публічної влади з використанням особливого адміністративно-правового інструментарію (методів, способів, засобів, процедур тощо), завдяки яким забезпечується адміністративно-правове регулювання та упорядкування суспільних відносин у визначеній сфері, яка підпадає під такий регулюючий вплив [15, с. 581].

А. В. Філіппов адміністративно-правове забезпечення безпеки цивільної авіації ототожнює із адміністративно-правовим регулюванням та державним управлінням, розглядаючи перше як механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення безпеки цивільної авіації в Україні, що включає в себе норми права, правовідносини, процес реалізації зазначених правових норм через визначені в цих нормах форми і методи адміністративно-правового забезпечення безпеки цивільної авіації. Разом з тим, вчений називає адміністративно-правове забезпечення складовою державного управління, його правовою формою. Також він виокремлює форми та методи вказаного різновиду правового забезпечення. До форм автор відносить: видання нормативно-правових актів; укладання адміністративно-правових договорів; здійснення юридично значущих дій (державна реєстрація, сертифікація, ліцензування, надання дозволів); видання інших офіційних документів; контроль та нагляд; службове розслідування. Методи адміністративно-правового забезпечення можуть бути правовими та неправовими (управлінськими, організаційними) [16, с. 8, 10–11].

Доволі абстрактною є позиція з цього приводу Є. Ю. Соболя та О. В. Звенигородської, які вважають, що під адміністративно-правовим забезпеченням, слід розуміти визначену та регламентовану законодавством діяльність органів державної влади, щодо забезпечення оптималь-

ного механізму упорядкування, закріплення, реалізація, захисту та охорони суспільних відносин, прав і свобод людини [5, с. 72].

Більш поміркований підхід пропонує В. І. Цицюра, який підкреслює, що адміністративно-правове забезпечення є різновидом правового забезпечення, що є частиною механізму державного управління в умовах особливих правових режимів. Дослідник визначає його як комплекс правових заходів і гарантій, спрямованих на регулювання суспільних відносин у період дії таких режимів, які здійснюються державними органами з метою створення правових умов, які дозволяють державі ефективно протидіяти загрозам заподіяння шкоди інтересам національної безпеки, заподіяння шкоди життю і здоров'ю громадян, в тому числі у разі необхідності відновлення громадського порядку [8, с. 73].

В. О. Басс та Т. Г. Корж-Ікаєва аналізують адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану: 1) як процес встановлення засад для захисту національних інтересів України та відсічі збройної агресії; 2) як самостійний різновид діяльності державних органів, який передбачає втілення дій стосовно правореалізації, які спрямовані на виконання завдань під час введення правового режиму воєнного стану [9, с. 490]. У свою чергу, І. М. Шопіна, досліджуючи цей же саме аспект, зазначає, що цей вид забезпечення – це впорядкована система відносин (адміністративно-правових), які врегульовуються за допомогою адміністративно-правових засобів і процедур, основною метою яких є підвищення рівня військовозобов'язаних (військовослужбовців) під час бойових дій, створення їм належних умов для їх свідомого і добровільного виконання конституційного обов'язку – захисту вітчизни [17, с. 553].

О. М. Пилип'юк, узагальнивши, відповідні точки зору з цього приводу, зазначає, що адміністративно-правове забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина слід розглядати у двох аспектах – широкому та вузькому. У широкому значенні, на його думку, воно охоплює всі адміністративно-правові, організаційні та адміністративно-процедурні засоби публічного адміністрування, які спрямовані на реалізацію конституційних прав і свобод громадян. Вузьке розуміння цієї категорії включає конкретні нормативно-правові механізми, що забезпечують ефективність правозастосування, контроль за дотриманням адміністративно-правових норм та захист прав громадян у цій сфері [4, с. 681-682].

В аспекті особливостей реалізації прав людини в умовах дії спеціальних правових режимів О. М. Пилип'юк уточнює, що посилення ролі органів державної влади, впровадження обмежень і спеціальних процедур потребує дотримання ба-

лансу між необхідністю забезпечення публічної безпеки та гарантуванням основоположних прав людини. Визначальною рисою адміністративно-правового забезпечення в таких умовах має бути не лише його обмежувальний чи заборонний характер, а й здатність виступати засобом стабілізації суспільних процесів, підтримання правопорядку та захисту прав громадян шляхом використання заохочувальних і правонадільючих інструментів публічної адміністрації.

ДИСКУСІЯ

Переходячи до критичного аналізу розглянутих наукових позицій, варто зазначити, що поширене використання категорії «адміністративно-правове забезпечення», у вітчизняній доктрині адміністративного права спостерігається методологічна неоднорідність і концептуальна розмитість щодо її змістовного наповнення. Насамперед, як вже нами підкреслювалося, викликає сумнів коректність ототожнення зазначеної категорії з суміжними, однак відмінними за сутністю поняттями, такими як «адміністративно-правове регулювання» (І. О. Ієрусалімова, В. В. Ковалський, Є. В. Пряхін, О. М. Гумін), «публічне адміністрування» (В. В. Полубатко), «державне управління» (А. В. Філіппов). Такі підходи у деякій мірі свідчать про недостатнє розмежування функціонального та інструментального змісту адміністративно-правового забезпечення як правової категорії.

Не зовсім виправданим з наукової точки зору є також підхід, за якого адміністративно-правове забезпечення розглядається виключно як формалізована діяльність з боку суб'єктів публічної адміністрації щодо впорядкування суспільних відносин, без чіткого виокремлення його інституційної структури, юридичного механізму реалізації прав, а також гарантій правозахисного характеру. Подібна загальність і абстрактність формулювань унеможлиблює належне практичне застосування напрацювань таких досліджень.

Разом із тим, навіть у працях, що виявляють більш системний підхід, втрачається акцент на змістовій специфіці самого забезпечення як діяльності, що передбачає не лише регулювання чи впорядкування, але й створення умов для реального здійснення прав і свобод, у тому числі шляхом адміністративних процедур, сервісних функцій, запровадження позитивних зобов'язань держави. Інакше кажучи, спостерігається домінування обмежувально-контрольного бачення адміністративного впливу, що не відповідає сучасним людиноцентричним тенденціям в адміністративно-правовій доктрині.

Більш переконливими видаються підходи, які прагнуть до комплексного осмислення адміністративно-правового забезпечення як особливого правового механізму, що включає

нормативно-правовий, процедурний, інституційний і гарантійний компоненти (В. І. Цицюра, О. М. Пилип'юк). При цьому позитивною є спроба О. М. Пилип'юка ввести своєрідну дихотомію між «широким» та «вузьким» розумінням цієї категорії, а також увиразнити її функціонування в умовах особливих правових режимів. Водночас і ці підходи потребують подальшого уточнення з погляду ієрархії правових інструментів та системного узгодження з базовими поняттями адміністративного права.

ВИСНОВКИ

Адміністративно-правове забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах особливих правових режимів постає складним багатовимірним явищем, що не може бути зведене ані до нормативно-правового регулювання, ані до сукупності управлінських дій та рішень з боку суб'єктів публічної адміністрації. Його правова природа виявляється у поєднанні регулятивного, організаційного, процедурного, гарантійного і правозахисного начал, інтегрованих у функціонування публічної адміністрації в особливих умовах функціонування держави та її апарату, органів місцевого самоврядування.

Узагальнення наведених нами підходів дозволяє дійти висновку, що адміністративно-правове забезпечення в умовах воєнного або надзвичайного стану не може прямолінійно ототожнюватися із впорядкуванням суспільних відносин через норми адміністративного права, як це подекуди стверджується в науковій літературі. Воно також не тотожне публічному адмініструванню, хоча й перебуває з ним в тісному функціональному зв'язку. Відмінність полягає в тому, що таке забезпечення передбачає не лише вплив на адміністративні правовідносини, а й створення передумов для ефективного та безпечного здійснення прав особи за обставин, коли звичайний правовий порядок порушений або призупинений.

Адміністративно-правове забезпечення в умовах дії особливих правових режимів доцільно розглядати як цілісну систему організаційно-правових засобів, процедур і механізмів, що мають на меті не просто обмежити чи змінити зміст реалізації прав і свобод людини, а адаптувати, прилаштувати їх здійснення до надзвичайних обставин з одночасним дотриманням фундаментальних правових засад – верховенства права, рівності перед законом, гуманізму, законності тощо.

Сутність цієї категорії полягає у впровадженні специфічних адміністративно-правових інструментів, здатних не лише забезпечити безпеку й стабільність, а й мінімізувати ризики порушень прав людини та громадянина. У такому контексті може йти мова про інституційну адаптацію організаційно-правового механізму публічної адміністрації включно із трансформацією адмі-

ністративних процедур та засобами контролю і нагляду за дотриманням прав і свобод людини, забезпеченням громадського порядку та публічної безпеки.

Разом із тим, варто визнати, що термінологічна конструкція «адміністративно-правове забезпечення» є певною мірою штучною й такою, що тяжіє до, так би мовити, міждисциплінарного симбіозу. З подальшим розвитком вчення про публічне адміністрування, його інструменти, різноманітні адміністративно-правові механізми й організаційно-правове забезпечення, можна очікувати на поступове зникнення потреби або ж остаточну відмову в окремому категоріальному виділенні поняття адміністративно-правового забезпечення. Натомість обґрунтованого розвитку потребують концептуальні підходи до формування чітко визначених адміністративно-правових

механізмів дії публічної адміністрації в умовах особливих правових режимів – з урахуванням процедур правомірного обмеження конституційних прав, особливих режимів адміністративної відповідальності, посиленних форм нагляду і контролю, а також адміністративно-правових гарантій поновлення порушених прав.

Саме в межах адміністративно-правової доктрини належить розробити відповідні категоріально-правові конструкції, що дозволять забезпечити системне і послідовне нормативне оформлення діяльності публічної адміністрації у виняткових умовах, не втрачаючи орієнтації на концепцію людиноцентризму та забезпечення балансу між публічними інтересами та індивідуальними правами особи в умовах виправданого обмеження прав у зв'язку з наявною загрозою конституційному ладу та безпеці держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Andriiko, O. F. (2017). Administratyvno-pravove zabezpechennia prav i svobod hromadian v Ukraini: teoriia i praktyka [Administrative and legal support of citizens' rights and freedoms in Ukraine: theory and practice]. *Almanakh prava – Almanac of Law*, 8, 23–26. [In Ukrainian].
2. Ierusalimova, I. O. (2006). Mekhanizm administratyvno-pravovoho zabezpechennia prav i svobod liudyny ta hromadianyna [The mechanism of administrative and legal support of human and citizen rights and freedoms]. Candidate's thesis abstract: 12.00.07. Kyiv [In Ukrainian].
3. Sobol, Ye. Yu., & Zvenyhorodska, O. V. (2022). Osnovni skladovi elementy administratyvno-pravovoho zabezpechennia prav i svobod liudyny [Key components of administrative and legal support of human rights and freedoms]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pravo – Scientific Notes. Series: Law*, 13, 70–74. <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-13-70-74> [In Ukrainian].
4. Polubatko, V. V. (2019). Sutnist administratyvno-pravovoho zabezpechennia realizatsii pryvatnymy osobamy prava na bezpechne dlia zhyttia i zdorovia dovkillia [The essence of administrative and legal support for individuals to exercise the right to a safe environment]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and Public Administration*, 3(36), Vol. 1, 192–199. <https://doi.org/10.32840/pdu.3-1.29> [In Ukrainian].
5. Pelekh, Z. B. (2022). Administratyvno-pravove zabezpechennia realizatsii prava hromadian na svobodu ta osobystu nedotorkannist [Administrative and legal support of citizens' right to freedom and personal integrity]. Doctor of Philosophy thesis: 081. Kyiv. [In Ukrainian].
6. Yablunovska, K. M. (2021). Administratyvno-pravove zabezpechennia realizatsii pryvatnymy osobamy prava na bezpechne dlia zhyttia i zdorovia dovkillia [Administrative and legal support of individuals' right to a safe environment]. Doctor of Philosophy thesis: 081. Kyiv. [In Ukrainian].
7. Kobrusieva, Ye. A. (2021). Administratyvno-pravove zabezpechennia prava na myrni zibrannia: teoretychni, praktychni ta porivnialno-pravovi aspekty [Administrative and legal support of the right to peaceful assembly: theoretical, practical and comparative-legal aspects]. Doctor of Law thesis abstract: 12.00.07. Dnipro. [In Ukrainian].
8. Tsytsiura, V. (2024). Poniattia ta funktsii administratyvno-pravovoho zabezpechennia osoblyvykh pravovykh rezhymiv v Ukraini [The concept and functions of administrative and legal support of special legal regimes in Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Yurydychnyi visnyk «Povitriane i kosmichne pravo» – Scientific Works of the National Aviation University. Series: Legal Bulletin «Air and Space Law»*, 4(73), 69–76. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.73.19426> [In Ukrainian].
9. Bass, V. O., & Korzh-Ikayeva, T. H. (2023). Pravovyi rezhym voiennoho stanu ta yoho administratyvno-pravove zabezpechennia v umovakh povnomashtabnoho zbroinoho konfliktu v Ukraini [The legal regime of martial law and its administrative and legal support under conditions of full-scale armed conflict in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal – Legal Scientific Electronic Journal*, 5, 489–492. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/122> [In Ukrainian].
10. Pylypiuk, O. M. (2025). Administratyvno-pravove zabezpechennia realizatsii konstytutsiinykh prav i svobod liudyny i hromadianyna: sutnist, poniattia ta oznaky [Administrative and legal support of the implementation of constitutional rights and freedoms of individuals and citizens: essence, concept and features]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Law*, 2, 687–683. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.101> [In Ukrainian].
11. Kovalskyi, V. V. (2024). Poniattia ta mezhi administratyvno-pravovoho zabezpechennia [The concept and limits of administrative and legal support]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia – Problems of Modern Transformations. Series: Law, Public Governance and Administration*, 13. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-13-01-11> [In Ukrainian].

12. Ierusalimova, I. O. (2006). Mekhanizm administratyvno-pravovoho zabezpechennia prav i svobod liudyny ta hromadianyna [The mechanism of administrative and legal support of human and citizen rights and freedoms]. Candidate's thesis: 12.00.07. Kyiv. [In Ukrainian].
13. Humin, O. M., & Priahin, Ye. V. (2014). Administratyvno-pravove zabezpechennia: poniattia ta struktura [Administrative and legal support: concept and structure]. *Nashe pravo – Our Law*, 4, 46–50. [In Ukrainian].
14. Tsyverenko, H. P. (2011). Administratyvno-pravove zabezpechennia narodnoho volevyavlennia v Ukraini [Administrative and legal support of people's will expression in Ukraine]. Candidate's thesis abstract: 12.00.07. Zaporizhzhia. [In Ukrainian].
15. Medianyuk, V. A. (2020). Poniattia administratyvno-pravovoho zabezpechennia derzhavnoi sotsialnoi polityky [The concept of administrative and legal support of state social policy]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal Scientific Electronic Journal*, 8, 579–581. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/145> [In Ukrainian].
16. Filipov, A. V. (2010). Administratyvno-pravove zabezpechennia bezpeky tsyvilnoi aviatsii v Ukraini [Administrative and legal support of civil aviation safety in Ukraine]. Candidate's thesis abstract: 12.00.07. Irpin [In Ukrainian].
17. Shopina, I. M. (2023). Administratyvno-pravove zabezpechennia ta administratyvno-pravove rehuliuвання: spivvidnoshennia poniat [Administrative and legal support and administrative and legal regulation: correlation of concepts]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Law*, 6, 550–554. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.96> [In Ukrainian].